

asti sekä tehdään yhteenveto seuran historian pitkistä linjoista.

Ajanjakso, jonka Kai Häggmanin teos kattaa, on suomen kielen ja suomenkielisen sivistyselämän kannalta kiinnostavaa ja tapahtumarikasta aikaa, mutta myös suurten yhteiskunnallisten muutosten aikaa. Suomen kieltä kehitettiin aktiivisesti sivistyskieleksi, ja kansallisen tietoisuuden kehittäminen oli koko kansan tärkeä projekti. Projekti oli kaksijakoinen, toisaalta pyrittiin aktiivisesti sivistyskansojen joukkoon muun muassa kehittämällä kirjakieltä ja eri alojen sanastoa, toisaalta haluttiin kerätä menneisyyden aarteet talteen murteiden ja kansanrunouden muodossa. SKS oli kansallismielinen organisaatio, joka toimi tiiviissä suhteessa ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Seuran toimintaa tutkimalla on mahdollista kääntää katse myös toiseen suuntaan, jolloin avautuu uusia näköaloja Suomen ja suomalaisen sivistyneistön historiaan.

Sanojen talon kielimiehet

■ MAIJA PAAVILAINEN

Kai Häggman: *Sanojen talossa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1890-luvulta talvisotaan*. SKS 2012.

Irma Sulkusen kirjoittama Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) historian ensimmäinen osa ilmestyi vuonna 2004. Se käsitti vuodet 1831–92. *Sanojen talossa*, joka on historian toinen osa, jatkaa 1890-luvulta talvisotaan asti. Kolmannessa osassa, jonka on tarkoitus ilmestyä vuonna 2014, käydään läpi uudempi historia 2000-luvulle

Sanoilla rakennettu kansa

Kirjaa koossa pitäviä teemoja ovat nationalismi ja kansalliset tieteet. Häggman yhdistää Suomen tilanteen 1800-luvulla alkaneeseen yleiseen nationalistiseen liikehdintään Euroopassa, ja huomauttaa, ettei nationalistisen toiminnan tarvitse olla kiihkomielistä fanatismia, vaan se voi olla myös maltillista, humanistista sivistystyötä. Kansakuntaa rakennettiin paitsi teoilla, myös sanoilla – seuran historia on osa modernin Suomen syntyä.

Kirja on jaettu kahteen osaan. Vedenjakajana toimii vuosi 1918. Valtiollisen itsenäisyyden saavuttamisen jälkeen oli aiempaa voimakkaampi tarve synnyttää kansa-

kuntaa yhdistävä, kaikille kansalaisille yhteinen identiteetti. Tieteellä ja taiteella oli tässä selvä rooli, tehtävänä oli perustella kansakunnan syntyä ja suomalaisen yhteiskunnan itsenäisyyttä. Nationalistinen kansakuntakäsitys pohjautui suurelta osin muinaishistoriaan ja kansanrunoihin, joten humanististen tieteiden ja siten myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran yhteiskunnallinen rooli oli isompi kuin nykyperspektiivistä voisi kuvitella.

Kansallisten tieteiden ideologinen kulta-aika oli vuoden 1918 jälkeisellä kahdella vuosikymmenellä. Erityisesti historian- ja kansanrunoudentutkimus olivat keskeisiä tieteenalajoja. Vuoden 1918 jälkeen tieteellinen suhtautuminen kansanrunouteen muuttui. Aiemmin kansanrunouden luonnetta oli pidetty myyttisenä ja epähistoriallisena, mutta nyt runojen tulkittiin dokumentoivan suomalaisten pakanuodenaikaisesta sankariajasta. SKS:ssa alettiin ajatella, että kansanrunouskokoelmilla ja *Kalevalalla* oli selvästi myös välineellistä arvoa. Kansalliset tieteet olivat kansakunnan palveluksessa, ja vastaavasti kansallisten tieteiden odotettiin saavan tukea yksityisiltä kansalaisilta ja valtiolta. Tämä näkyi esimerkiksi *Kalevalan* juhluvuonna 1935, jolloin järjestettiin kaikille kansalaisille avoin kansanrunouden keräyskilpailu. Samana vuonna myös valtio ilmaisi tukensa hyvin konkreettisesti myöntämällä kahden miljoonan markan rahan Suomen menneisyyttä kartoittavaan tutkimukseen.

SKS:n monet roolit

Suomalaisen Kirjallisuuden Seurala on ollut paljon erilaisia rooleja, joiden painotus on vaihdellut. SKS

on ollut tiedeseura, kaunokirjallisuuden kustantaja, kansanrunouden ja murteiden kerääjä ja tutkija, kansallisten hankkeiden järjestäjä, kirjallisuuspalkintojen ja erilaisten avustusten jakaja, sanakirjojen tekijä ja kirjallisuuden portinvartija. SKS itse on määritellyt oman tehtävänsä pikemminkin laveasti kuin täsmällisesti, mikä onkin mahdollistanut laaja-alaisen toiminnan.

SKS:n toiminnan monipuolisuudesta syntyy vaikutelma, että voimavaroja on joskus hajautettu vähän liikaakin. Myös testamenttilahjoitusten antajilla on ollut sanansa sanottavana siitä, mihin heidän antamansa lahjoitusta pitää käyttää, mikä on osaltaan laajentanut seuran toimintaympäristöä entisestään.

Yksi pysyvä tekijä on ollut kaupallisuuden karsastaminen. Jos jokin toiminnan osa-alue on alkanut näyttää kannattavalta, se on luovutettu kaupallisten toimijoiden hoidettavaksi. Jatkuvien talousongelmien kanssa kamppaileva seura olisi toisinaan voinut antaa periksi kaupallisuudelle tieteellisen uskottavuuden siitä kärsimättä.

Kaiken kaikkiaan SKS oli hyvin riippuvainen valtiolta ja yksityisiltä ihmisiltä saamista avustuksista. Myös testamenttilahjoituksilla oli tärkeä rooli. Lahjoituksista huolimatta monet seuran toiminnassa keskeisesti mukana olleet henkilöt tekivät myös paljon työtä, josta he eivät saaneet korvausta. Häggmanin mukaan SKS:aa saattoi pitää valtiollisena tai ainakin puolivaltiollisena kustantamona sen saamien avustusten takia.

Kustannustoimintansa suhteen SKS on ollut erikoistapaus muiden kustantamojen joukossa. Vaikka se on kuulunut Suomen Kustannusyhdistykseen, sillä on ollut oma

erityinen asemansa tieteeseen ja sivistystyöhön liittyvien rooliensa vuoksi ja valtiovallan kanssa pidetyn tiiviin yhteyden takia. Tästä asiasta on lisää tietoa Kai Häggmanin kirjoittamassa Suomen Kustannusyhdistyksen historiassa *Parastawara maailmassa* (2008).

Yksityiskohdista syntyy rikas kokonaisuus

Häggman käy SKS:n historiaa läpi monipuolisesti käsittelemällä useita erilaisia, omalla tavallaan kiinnostavia tapahtumaketjuja. Näin syntyy rikas kuva historiasta, jonka voi hyvin uskoa kuvaavan todellisuutta kaikessa monipuolisuudessaan ja hajanaisuudessaan. Ratkaisu on toimiva, eikä kokonaisuus tunnu liian pirstaleiselta.

Yksi Häggmanin kuvaama jakso SKS:n historiassa on Elias Lönnrotin patsashanke. 1800-luvun eurooppalaiseen nationalismiin kuului suurmiesten juhlintaa, kansallisia riemujuhlia ja julkisia patsaita. 1800-luvun lopulle tullessa Helsingissä oli muistomerkit Runebergille (1885) ja Aleksanteri II:lle (1894). Kun otetaan huomioon ajan kielitaistelu, ajatus patsaan pystyttämisestä Lönnrotille oli myös vahva kielipoliittinen kannanotto. Aloite Lönnrotin patsaasta tehtiin SKS:n piirissä vuonna 1897.

Tavoitteena oli saada Lönnrotin syntymän satavuotisjuhlaiksi vuonna 1902 sekä julkinen patsas että elämäkerta. E. N. Setälä kaavaili itseään elämäkerran kirjoittajaksi. Tarkoituksena oli juhlia paitsi Lönnrotia, myös *Kalevalaa*. Häggman selvittää hankkeen kulkua vaihe vaiheelta. Ensin julistettiin patsaskilpailu ja valittiin kuvanveistäjä. Elämäkerran teko puolestaan jäi heti polkemaan paikoilleen – E. N.

Setälä vaikuttaa pontevalta hankkeiden alullepanijalta, mutta hänellä tuntuu olleen jatkuvasti niin monta rautaa tulella, ettei aikaa aina riittänyt keskeneräisille projekteille. Brysselissä valetun patsaan kuljettaminen kotimaahan aiheutti ongelmia. Patsaan valmistuminen myöhästyi. Lisäksi patsaan sijoituspaikasta Helsingissä ja jalustaan tulevien kirjoitusten kielestä oli kiistaa. Lopulta patsaan paljastamistilaisuuskin syksyllä 1902 piti perua poliittisten levottomuuksien takia. E. N. Setälä ei saanut elämäkertaa tehtyä lainkaan vaan siirsi projektin nuoremmilleen. Aarne Anttilan kirjoittama Lönnrotin kaksiosainen elämäkerta ilmestyi vasta 1930-luvulla (1931 ja 1935, uusin painos yhtenä niteenä 1985).

Kirjallisuuden talon historiaa ja siellä vaikuttaneita ihmisiä kuvataan ilman pönötystä. Häggman esittelee saavutusten ja merkkipaalujen lisäksi kommelluksia, hankaluuksia ja myöhästymisiä. Irvailuun ei kuitenkaan sorruta. Lönnrotin patsashanke on paitsi mielenkiintoinen tapaus SKS:n historiassa, myös uusi avaus seuran toiminnassa. Perinteisten tehtävien rinnalle nousi seuran oman menneisyyden sekä yleisemmin koko suomalaisuusliikkeen historian tallentaminen ja juhlinta.

Toinen kiinnostava vaihe SKS:n historiassa on kiista Aleksis Kiven tekijänoikeuksista, jota puitiin oikeudessa saakka. Tekijänoikeuksista ja Suomen liittymisestä Bernin sopimukseen käytiin laajempaa keskustelua 1920-luvulla. SKS kannatti Bernin sopimukseen liittymistä, kun taas kustannusalan kaksi suurta, WSOY ja Otava, vastustivat. Alkuaikoina ei aina piitattu tekijän oikeuksista ja kustantamois-

sa koettiin, että tekijälle maksetaan kertakorvaus tehdystä työstä. Tekijänoikeuden käsite juurtui suomalaisen kustannusmaailmaan varsin hitaasti.

Aleksis Kivi -oikeudenkäynti, jossa SKS:aa syytettiin Kiven tekijänoikeuksien laittomasta hyödyntämisestä, on kiinnostava luku paitsi SKS:n myös koko suomalaisen kustannustoiminnan historiassa. SKS tunnusti heti jupakan alussa rikkoneensa Kiven tekijänoikeuksia hyvässä tahdossa ja yritti sopia korvausten suuruudesta Kiven sukulaisten kanssa. Nämä eivät pitäneet SKS:n ehdotuksia riittävinä, joten asia ratkottiin oikeudessa. Raastuvanoikeus teki odotetunlaisen päätöksen ja määräsi SKS:n maksamaan korvauksia Kiven omaisille.

Ilmeisesti SKS:n johtohenkilöt todellakin olivat tekijänoikeusasian suhteen tietämättömiä tai ainakin ajattelemattomia. Heitä voit tässä asiassa arvostella pikemminkin amatööriäisyydestä kuin häikäilemättömästä voitontavoittelusta. Häggman toteaa, että loppujen lopuksi seura selvisi oikeudenkäynnistä varsin hyvin, eikä julkisuuskuvaan tullut suurempia lommoja. Oikeudenkäynti syventää myös kuvaa siitä, millä tavalla Aleksis Kivestä tuli kansalliskirjailija – sekä kanta- ja että vastaaja kun olivat yksimielisiä siitä, että Kivi oli suurin suomenkielinen kirjailija.

Eläviä henkilökuvia

Sanojen taloa kansoittivat vahvat persoonat, jotka pääsevät Häggmanin teoksessa hyvin esiin. 1890-luvulta 1930-luvulle seuran esimiehinä toimivat Arvid Genetz (1892–1902), Eliel Aspelin-Haapkylä (1902–17), Kaarle Krohn (1917–33) ja Viljo Tarkkiainen (1934–47).

Kaarle Krohn näyttäytyy vahvana hahmona, joka edustaa erityisesti suomalaisen kansanroutudentutkimuksen kulta-aikaa. Hänellä oli myös runsaasti kansainvälisiä yhteyksiä. Krohnin valinta esimieheksi vuonna 1917 oli kiintoisa episodi sikäli, että vastaehdokkaana oli E. N. Setälä, Krohnin vanha ystävä ja lanko, jonka kanssa välit olivat tuolloin jo viilenneet. Krohn edusti vanhasuomalaista linjaa ja jatkuvuutta, Setälä puolestaan nuorsuomalaisuutta ja muutosta. Krohn voitti esimiesvaalin, mutta ristiriidat ja valtataistelut jäivät kytemään. Vaikka Setälä ei noussut seuran esimieheksi eikä aina ollut edes kovin tiiviisti seuran arkisessa toiminnassa mukana, hän on tärkeässä roolissa aktiivisena varojenkerääjänä ja hankkeiden energisenä puuhamiehenä.

Viljo Tarkkiainen väitteli tohtoriksi Aleksis Kivestä, mikä oli tapaus sen vuoksi, että ensimmäistä kertaa suomenkielisen väitöskirjan aiheena oli suomenkielinen kirjailija. Hän halusi nostaa Kiven Runebergin rinnalle kansalliskirjailijaksi ja oli osaltaan vaikuttamassa Kivi-kultin syntyyn. Viljo Tarkkiainen kuului maailmansotien välissä vakiintuneeseen suomenkieliseen sivistyneistöön, johon kuuluivat mm. Martti Haavio, Ilmari Turja, Lauri Hakulinen, Kustaa Vilkuna, Elsa Enäjärvi-Haavio ja Otto Manninen. *Sanojen talon* henkilögalleria on kautta linjan hyvin miehistä. Elsa Enäjärvi-Haaviota ja SKS:n ensimmäistä kustannusliikkeen hoitajaa Matilda Bohmia lukuun ottamatta naisia ei juuri kirjan sivuilla vilahtele.

Kaiken kaikkiaan *Sanojen talossa* onnistuu herättämään historian eloon. Lukija pääsee kurkis-

tamaan kulissien taakse ja näkee kirjallisuuden talossa vaikuttaneet pienet piirit, monessa mukana olleiden kielimiesten valtataistelut ja SKS:aa alati vaivaavat taloushuolet. Lukuisat anekdootit tekevät kirjasta kiinnostavaa luettavaa. Kirjassa on runsas kuvitus, ulkoasu on taittoa ja kantta myöten huolellisesti tehty. Kirjan lopussa oleviin liitteisiin on vielä koottu SKS:n jakamat kirjallisuuspalkinnot vuosina 1886–1942 sekä seuran keskeisimmät luottamus- ja toimihenkilöt vuosina 1890–1940.

Siihen nähden, miten sulavasti kirja on kirjoitettu, se loppuu äkinäisen tuntuisesti. Vaikka teos on toinen osa SKS:n historiaa, joka siis jatkuu kolmannessa osassa, jonkinlainen yhteenveto tai loppuluku olisi saattanut olla paikallaan.

Kirjoittaja on filosofian maisteri, kustannustoimittaja ja kääntäjä.